

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

No6(6)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 544 sahifa,
22-iyun, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapijanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Woogyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – “Yangi O'zbekiston” va “Pravda Vostoka” gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: “Tadbirkor va ishbilarmon” MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers “Yangi O'zbekiston” and “Pravda Vostoka”, Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

“Maktabgacha va maktab ta'limi” jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta'limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo'yicha
ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

“Kitobxonlar klubi” modelining ingliz tili to‘garak mashg‘ulotlarida o‘quvchilarning kognitiv kompetensiyasini rivojlantirish mexanizmlari.....	10
Madaminova Gulzira Gulamkadirovna	
Bo‘lajak pedagoglarning kasbiy faoliyatida suggestiv yondashuvning o‘rni	14
Arolov Davronjon Davlataliyevich	
Akmeologik yondashuv asosida maktabgacha ta‘lim direktor o‘rinbosarlarining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish mexanizmini takomillashtirish	19
Asatullayeva Sitora Dilmurod qizi	
Hozirgi o‘zbek tilida neologizmlarning tarixi va bugungi kun taraqqiyoti.....	22
Bektosheva Mehinbonu Abdumalik qizi	
Maktabgacha ta‘lim tashkilotlari bolalarida jamoada ishlash ko‘nikmalarini shakllantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari	26
Djurayeva Dilfuza Nuriddin qizi	
Korpus lingvistikasi vositalari yordamida bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining til tahlili ko‘nikmalarini shakllantirish metodikasi.....	30
Eshonqulova Sarvinoz Yashinovna	
Talabalarning shaxsiy sifatlarini rivojlantirishda sun‘iy intellektning o‘rni va ahamiyati.....	35
Hojiyeva Nasiba Bahodirovna	
Logopedik mashg‘ulotlarni tashkil etish va rejalashtirish moduliga oid mustaqil ta‘lim topshiriqlarini integrativ modellashtirishning innovatsion texnologiyalari.....	39
Ibroximova O‘g‘iloy Inomjon qizi	
Jismoniy tarbiya darslarida ortiqcha vaznli bolalarga differensial yondashuvning ahamiyati	43
Yuldashev Bobirjon Noibjon o‘g‘li	
Maktabgacha ta‘lim tashkilotida xalq og‘zaki ijodi vositasida bolalarning axloqiy sifatlarini shakllantirishning ahamiyati.....	48
Muradxanova Munisaxon Ikrom qizi	
Bo‘lajak psixologlarda altruistik xulq motivlarini rivojlantirishning psixologik imkoniyatlari	54
Nusratova Mexriniso Baxshilloevna	
Inklyuziv ta‘lim tushunchasi va uning zamonaviy pedagogik paradigmalar tizimidagi o‘rni.....	59
Pulatova Dilfuza Azamkulovna	
Magistrlarda “Imposter sindromi”ni yengish orqali kreativ salohiyatni rivojlantirishning psixologik mexanizmlari.....	66
Qayumov Baxtiyor Zokirjon o‘g‘li	
Kichik maktab yoshidagi bolalar nutqining fonematik rivojlanishi	70
Qurbonova Sevara Suyunovna	
Mikrobiologiya ta‘limida individual pedagogik texnologiyalarni joriy etish mexanizmlari	74
Raxmatov Oxunjon Soibjonovich	
“Estetik tarbiya”, “kreativ kompetensiya”, “estetik tarbiya mexanizmlari” tushunchalarining konseptual asoslari.....	79
Saidova Feruza Akramovna	
Zamonaviy ta‘lim jarayonida neyropedagogika yordamida nutqiy ko‘nikmalarni rivojlantirish.....	84
Sidiqova Yulduz Sobirovna	
“So‘nggi jadid” Begali Qosimovning ilmiy-pedagogik merosi.....	88
Toxirova Dilshoda Inom qizi	
Ona tili darslarida o‘qib tushunish ko‘nikmasini rivojlantiruvchi mashq va topshiriqlar ustida ishlash	92
Turg‘unova Nilufar Muxiddin qizi	
Ingliz, golland va o‘zbek tillaridagi frazeologizmlarning lingvostatistik xususiyatlari.....	96
Xaydarova Go‘zalxon	

Maktabgacha yoshdagi bolalarda hayotiy kompetensiyalarni shakllantirishda yumshoq ko'nikmalarning ahamiyati.....	101
<i>Xolmatova Dilshoda Sherali qizi</i>	
Farzandlarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishda oilaning pedagogik imkoniyatlari	105
<i>Yusupova Diloromxon Sabirdjanovna</i>	
Yoshlarda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish orqali sotsial manipulyativ ta'sirlarga psixologik barqarorlikni shakllantirish.....	109
<i>Qosimova Sarvinoz Baxtiyorovna</i>	
O'quvchilarda modellashtirish ko'nikmalarini shakllantirishga ko'maklashadigan faoliyat usullari	114
<i>Abdurazzaqov O'ktam Abduqayumovich</i>	
Dizartriya shakllarining klinik-patogenetik tahlili va differensial diagnostikasi	120
<i>Axmedova V. T.</i>	
Boshlang'ich sinflarda fanlararo yondashuvga asoslangan integrativ topshiriqlar ishlab chiqishning uslubiy asoslari.....	127
<i>Elmurodova Inoyat Abdumutalibovna</i>	
Deviant xulq-atvorli o'smirlar ijtimoiylashuvining psixologik determinantlari.....	132
<i>Elov Ziyodullo Sattorovich</i>	
Sun'iy intellekt texnologiyalari asosida talabalar o'quv natijalarini baholashning pedagogik modeli.....	138
<i>Ernazarov Mirzohid Yo'ldosh o'g'li</i>	
Tibbiyot oliy ta'lim muassasalarida biokimyo fanini raqamli texnologiyalar asosida o'qitish metodikasi	145
<i>Mamadaliyeva Zarina Raxmat qizi</i>	
Boshlang'ich ta'limda kognitiv tilshunoslikni joriy etish masalalar	150
<i>Mamatova Gulshan Amankulovna</i>	
Doston musiqiy merosini o'rganishni uslubiy takomillashtirish mazmuni.....	153
<i>Qo'shayev Ilhom Axtamovich, Nasirova Sevinch Ismatovna</i>	
"Elektr yoritish" fanida mustaqil ta'limning zamonaviy shakllari.....	157
<i>Nasretdinova Feruza Nabiyeвна</i>	
Maktabgacha va maktab yoshidagi bolalarda sog'lom turmush tarzi madaniyatini shakllantirish	162
<i>Nazarova Dildora Asatovna, Kuchkorova Robiya Shuxrat qizi</i>	
Dual ta'limda oliy ta'lim va maktabgacha ta'lim tashkilotlari o'rtasidagi hamkorlikning mazmuni.....	167
<i>Qoraboyeva Zohidaxon To'lanboyevna, Tursunbayeva Sevara Abdullo qizi</i>	
A Methodological Model for Developing Pedagogical Reflection in Pre-Service EFL Teachers.....	172
<i>Rahimberdiyeva Maftuna Rakhimberdi kizi</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarda sog'lom turmush tarzining kasbiy kompetentlikka ta'siri	177
<i>Raximova Saboxat Qaxramon qizi</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishda interaktiv texnologiyalar va faol ta'lim metodlarining samaradorligi	182
<i>Safarova Nigora Nasilloevna</i>	
Maktabgacha ta'lim jarayonida interfaol usullarning mazmuni, turlari va funksional ahamiyati.....	190
<i>Safarova Soliha Ilhomovna</i>	
Talabalarni ma'naviy tarbiyalash jarayonida diagnostik metodlardan samarali foydalanishning ahamiyati... 196	
<i>Saotmuratova Zebo Yuldash qizi</i>	
Musiqqa ta'limida interfaol metodlardan foydalanishning didaktik imkoniyatlari.....	200
<i>Saparov Raxim Muratbayevich</i>	
Maktabgacha yoshdagi tarbiyalanuvchilarning mantiqiy fikrlashini rivojlantirish ijtimoiy zarurat sifatida.....	204
<i>Xolmatova Yodgoroy Baxtiyorjon qizi</i>	
Energetika fanlarini o'qitishda sun'iy intellektdan foydalanishning pedagogik afzalliklari.....	208
<i>Zoxidov Iqboljon Zokirjonovich</i>	
Методическая модель контекстуального обучения в формировании лингвокультурной компетенции при обучении русскому языку в национальных группах	213
<i>Рустамова Ферузaxon Махмуджановна</i>	

Integrating Artificial Intelligence into EFL Academic Writing Instruction: Opportunities, Challenges, and Pedagogical Implications.....	218
<i>Allamurodov Elyor Tursun ugli</i>	
Sahna nutqida adabiy tur va janrlarning metodik talqini.....	223
<i>Dilrabo Jumanova</i>	
Sun'iy intellekt asosidagi ta'lim ekotizimi: imkoniyatlar va xavflar	227
<i>Oqil Ochilov Lutfullo o'g'li</i>	
Z avlod bilan ishlashda ta'lim va tarbiyaga oid zamonaviy tendensiyalar	232
<i>Ravshanov Sanjar Tolibjonovich</i>	
Talabalarni ma'naviy tarbiyalash jarayonida diagnostik metodlardan samarali foydalanishning ahamiyati...	235
<i>Saotmuratova Zebo Yuldash qizi</i>	
Tarixiy-ilmiy materiallar va zamonaviy texnologiyalar integratsiyasi asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarining geometrik tafakkurini rivojlantirish metodikasi.....	239
<i>Toshpulatova Mamura Ismailovna, Mannonova Dilafro'z Ravshan qizi</i>	
Davlat-xususiy sherikchilik asosidagi maktabgacha ta'lim tashkilotlarini boshqarish va muvofiqlashtirish ...	244
<i>Xakimov Abdug'ulom Soyibjonovich</i>	
Ingliz tilini boshqa sohadagilarga o'qitishda grammatik jihatlar	247
<i>Ataboyeva Guliruxsor Baxtiyor qizi</i>	
Methodological Foundations for Developing Environmental Education Through the Integration of Climate Change Education Into Biology Lessons in General Secondary Schools.....	250
<i>Abdurakhmanova Iqbolkhon Yulchiyevna</i>	
Sharq va G'arb mutafakkir olimlarining oila va farzand tarbiyasi borasidagi qarashlari	255
<i>Berdiyeva Dilnoza A'zamovna</i>	
Ommaviy sport turlari yordamida ayollarni sog'lom turmush tarziga yo'naltirishda ilmiy yondashuv	258
<i>Charos Axmadova</i>	
STEAM integratsiyasi orqali maktab o'quvchilarida tadbirkorlik ko'nikmalarini rivojlantirish	262
<i>Choriyor Maxmatraimov Eshmamatovich</i>	
Maktabgacha ta'lim kafedrasida bo'lajak tarbiyachilarni innovatsion-metodik faoliyatga tayyorlashni transformatsion boshqarish texnologiyasi	267
<i>Djalalov Baxromjan Begmurzayevich</i>	
Raqamli transformatsiya sharoitida yosh ota-onalarda yolg'izlik hissining namoyon bo'lishiga ta'sir etuvchi ijtimoiy-psixologik va etnopsixologik omillar	272
<i>Erimmetova Nafisa Bahromovna</i>	
Zamonaviy ta'lim muhitida talabalarning ijtimoiy-psixologik adaptatsiyasi va uning strategiyalari	279
<i>Haqberdiyeva Dinora Qobil qizi</i>	
Maktab direktorlarining moliyaviy boshqaruv kompetensiyalarini rivojlantirish tehnologiyalari.....	283
<i>Karimov Jaxongir Abdunabiyevich</i>	
Jadidlar merosiga e'tibor: tarixiy xotira va ma'naviy tiklanish omili.....	287
<i>Madaminova Shaxodat Shomurotovna</i>	
Sun'iy intellekt texnologiyalarining ta'limdagi o'rni va nutqni baholashdagi imkoniyatlari.....	293
<i>Mahmudova Maftuna Aktam qizi</i>	
Effectiveness of Simulator Technologies in Pilot Training: an Experimental Study	297
<i>Maksudov Ilhomjon Turgunboy o'g'li</i>	
Yangi O'zbekistonda o'qituvchi maqomining huquqiy kafolatlari va pedagogik faoliyat samaradorligi.....	301
<i>Menlibayeva Azima Oralbayevna, Oralbayeva Aziza</i>	
Raqamli jamiyat sharoitida ong transformatsiyasining falsafiy jihatlari.....	305
<i>Muxitdin Nazarov</i>	
10-11-sinf o'quvchilarida o'qishdan yozuvga o'tish ko'nikmasini rivojlantirishning bosqichli metodik tizimi ...	310
<i>Nazarova Shoiraxon Abdumo'min qizi</i>	
Zamonaviy ta'lim paradigmasida "potensial" tushunchasi: shaxsning rivojlanishga qaratilgan ichki imkoniyatlari, bilim, ko'nikma, qobiliyat va kompetensiya.....	314
<i>Qurbonova Gulmira Alisher qizi</i>	

Deffenbacherning driving anger scale metodi asosida haydovchilarning agressiv xulq-atvorining psixologik xususiyatlarini jinslar kesimida o'rganish	318
<i>Rahim Usmonov Raxmonali o'g'li</i>	
Sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik-psixologik mexanizmlari.....	323
<i>Sadoqat Sarmanova Shermahmatovna</i>	
Vizual axborot: paydo bo'lish tarixi, qo'llanish sohalari va ta'lim jarayonidagi ahamiyati.....	328
<i>To'g'izboev Faxriddin Ulashovich</i>	
Fizika darslarini tashkil etishning mazmuni, mohiyati va didaktik tamoyillari.....	334
<i>Turabova Lobar Xusen qizi</i>	
Ekstrakorporal urug'lantirish orqali tug'ilgan bolalarda xotiraning rivojlanishi	339
<i>Usmonova Xusnora Ergashovna</i>	
Raqamli ta'lim muhitida boshlang'ich sinf o'quvchilarining emotsional barqarorligini shakllantirish.....	344
<i>Yusupova Diloromxon Sabirdjanovna</i>	
Milliy va xalq o'yinlari vositasida talabalarni sog'lomlashtirish.....	347
<i>Axmedov Gayratjon Kosimovich</i>	
Деонтология медицинского персонала: этико-профессиональные ориентиры в условиях современной медицины.....	350
<i>Бабаджанова Гулчехра</i>	
Формирование творческого восприятия учащихся на уроках музыки.....	355
<i>Габдулманова Ильнура Минисламовна</i>	
Qizlar tarbiyasida maktab va mahalla hamkorligi monitoring tizimini takomillashtirishning pedagogik asoslari.....	358
<i>Abdurazoqova Marg'uba Muxammad qizi</i>	
Maktabgacha ta'lim tarbiyachilarida iqtisodiy tushunchalarni shakllantirish pedagogik muammo sifatida	362
<i>Ergashova Dilafro'z</i>	
Bo'lajak tarbiyachilarda kasbiy karyerani shakllantirishning metodologik asoslari	365
<i>Hayitova Sarvinov Mahmudovna, Ilmiy rahbar: Ashirova Sojida Baxromovna</i>	
Pedagogical and Methodological Foundations for Developing an Interactive Mobile Application for Teaching English to Preschool Children (Based on the Solobee Project).....	368
<i>Khurshida Kuchkarova</i>	
O'spirinlarda kiberbullingning profilaktikasi va psixokorreksion imkoniyatlari.....	373
<i>Ibodova Gulimehr Inoyat qizi</i>	
Pedagogical Factors and Didactic Conditions for Developing Communicative Competence in Future Teachers.....	378
<i>Mirzayeva Gulshan Azamatovna</i>	
Musiqqa ta'limida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari.....	382
<i>Altmisheva Maftunabonu Baxtiyor qizi</i>	
The Importance of the Concept of Discursive Competence in Teaching English.....	386
<i>Mukhamatjonova Diyora Rustam qizi</i>	
Koxlear implantli bolalarni ta'lim jarayoniga moslashtirishning korreksion-pedagogik asoslari.....	390
<i>Najimova Muhabbat</i>	
Alfa avlod uchun internet xavflari klassifikatsiyasi metodlarini ishlab chiqish klassifikatori	393
<i>Ahralov Shavkat Sulaymonovich, Ahrorova Sevara Sulaymon qizi</i>	
Aqli zaif o'quvchilar ta'limida sensor integratsiyaning pedagogik imkoniyatlari.....	398
<i>Tajibayeva Shaxnoza Abdumuxtorovna</i>	
Koxlear implantatsiyali o'quvchilarning psixologik-pedagogik rehabilitatsiyasi samaradorligini oshirishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish.....	401
<i>Yuldasheva Saodat Utkurovna</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarni zamonaviy pedagogik fikr-g'oyalardan kreativ foydalanishga tayyorlashning ustuvor tamoyillari.....	406
<i>Akbarova Feruza Uktamjonovna</i>	

MUNDARIJA	СОДЕРЖАНИЕ	CONTENTS
		<p>Biologiya ta'lim bosqichida noan'anaviy integratsiyalashgan darslar jarayonida CLIL texnologiyfsini joriy etish 410 Azimov Ibragimjon Toshpulatovich, Toshpo'latova Nigina Ibrohimjon qizi</p> <p>Onlayn ta'lim muhitida didaktik kompetensiyani takomillashtirish yo'llari 416 Kushimova Mahbuba Janibekovna</p> <p>Inklyuziv ta'lim sharoitida koxlear implantga ega bolalarning eshituv-nutqiy faoliyatini tashkil etishning pedagogik asoslari..... 420 Mirzayeva Umidaxon Inamovna</p> <p>Bo'lajak o'qituvchilarni inklyuziv ta'limga tayyorlashda pedagogik shart-sharoitlar va tamoyillar tizimi..... 423 Omanqulova Shohida Nematillo qizi</p> <p>Talabalarda axborot-psixologik tahdidlarni oldini olishning psixologik imkoniyatlari 426 Ramazonov Jahongir Djalolovich</p> <p>Changes in the Structure and Strength of the Aluminum Alloys SAV-1 Irradiated With Fast Neutrons 431 S. A. Baytelesov, F. R. Kungurov, G. N. Turdieva, I. V. Papushki, A.V. Galushko</p> <p>Bo'lajak o'qituvchilarning mantiqiy fikrlash kompetensiyasini baholashga diagnostik model asosida yondashuv 438 Suvankulova Malika Baxtiyor qizi</p> <p>"Integratsion mexanizm" – integratsiyani tadqiq etishdagi muhim yo'nalish sifatida 444 Xayitov Lazizbek Rustamjon o'g'li</p> <p>Tibbiyot oliy ta'lim muassasalari talaba qizlarining somatotipik va funksional xususiyatlariga ko'ra tabaqalashtirilgan individual fitnes mashg'ulotlari uslubiyati..... 447 Ziyatov Muhammad Namazovich</p> <p>Проблемы формирования координационных способностей у дошкольников с нарушением слуха и рекомендации по их развитию 451 Закирова Сарвиноз Баратовна, Кобулова Шахризода Равшан кизи</p> <p>Uy ta'limi sharoitida o'quvchilarning o'qish savodxonligini rivojlantirishning pedagogik-metodik asoslari..... 455 Sodiqova Nurgul Tursunboyevna</p> <p>Paradzyudoni rivojlantirishning dolzarb muammolari va ularni takomillashtirish yo'llari..... 459 Berdiyev Sherzod Ochilovich</p> <p>Pedagogik antropologiya Ushinskiy talqinida 462 Ochilova M. P.</p> <p>Using Concept Checking Questions to Improve Vocabulary Retention in English Language Classrooms: Evidence from Uzbekistan 468 Ramazonov Jasurbek Safar O'g'li</p> <p>Oliy ta'limda tasviriy san'at: an'anaviylik va zamonaviy tendensiyalar uyg'unligi 472 Bozorov Farxod Toyir o'g'li</p> <p>Oliy ta'lim tizimida ona tili o'qitishning kognitiv-kontseptual asoslari va lingvodidaktik tizimini takomillashtirish 475 Djo'rayeva Shaxnoza Shakirjanovna</p> <p>O'qish savodxonligi darslarida o'quvchilarga she'riy asarlarni o'qitish metodikasini takomillashtirish 478 Salohiddinova Lobar Qahramon qizi</p> <p>Deontologik yondashuv asosida maktab direktorlarining boshqaruv madaniyatini takomillashtirish..... 482 Abdulxayeva Maxiraxon Boriyxonovna</p> <p>Sportchilarda gipoksik mashg'ulotlar davomida qon aylanish tizimining funksional imkoniyatlarini rivojlantirish..... 485 Adilbekov T. T.</p> <p>Maktabgacha yoshdagi bolalarda mehnatsevarlik va tejamkorlik fazilatlarini rivojlantirish texnologiyasi..... 488 Alisherova Raxnamo Odiljon qizi</p> <p>Pedagogikada enigmatik matn tushunchasi: nazariy talqin, tasnif va didaktik funksiyalar 493 Ibroximova Xilola To'xtasinjon qizi</p> <p>Futbol akademiyalarida yosh iste'dodlarni kashf etishda murabbiyning pedagogik mahorati va bolalar psixologiyasi 498 Shukurova Sayyora Sa'dullayevna, Kadirov Abdurashid</p>

Ikkinchi tartibli egri chiziqlar va ularni hayotiy masalalarga tatbiq etish orqali o'qitish metodikasi	502
<i>To'xtasinov Dadaxon Farxodovich, Nafisa Tuxtasinova</i>	
Sport jamoalarida norasmiy liderlikning shakllanish omillari va psixologik asoslari (raqamli muhit kontekstida)	507
<i>Usmonov Alisher G'offorali o'g'li</i>	
Methodological Features of Constructing the Basketball Training Process in Physical Education Clubs of General Education Schools.....	511
<i>Baymurotov Ismakhmud Alievich</i>	
Kollaborativ o'qitish texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik shart-sharoitlari	514
<i>Bobonova Zulfiya Alimqul qizi</i>	
How Anxiety Affects Speaking Performance in IELTS Preparation Classes.....	517
<i>Fariza Ergasheva O'lmas kizi</i>	
Matematika o'qitishning klassik metodlaridan zamonaviy usullariga o'tish tendensiyalari	523
<i>G'ofurov Jamoliddin, Ma'rifjonova Mubina</i>	
Til darslarida komparativ tafakkurni shakllantirishning pedagogik modellari	527
<i>Mohinbonu Usmonova Uchqun qizi</i>	
Taekvondochilarda ideomotor tayyorgarlikni rivojlantirishda vizual signal va zarba datchikli qurilmaning diagnostik imkoniyatlari.....	532
<i>Po'latov Xumoyun Tursunali o'g'li</i>	
Teacher Professional Competence Development in ELT: Theoretical And Practical Perspectives	537
<i>Qilichova Zarifa Xayrullo Qizi</i>	
Современные подходы к формированию коммуникативных умений у учащихся с нарушениями функций опорно-двигательного аппарата.....	540
<i>Закирова Сарвиноз Баратовна, Зайнутдинова Зулхумор</i>	

TIL DARSLARIDA KOMPARATIV TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK MODELLARI

Mohinbonu Usmonova Uchqun qizi
 Qarshi davlat universiteti tayanch doktoranti

Annotatsiya: Maqolada til darslarida o'rganuvchilarda komparativ (qiyosiy) tafakkurni shakllantirishning pedagogik modellari nazariy va eksperimental jihatdan tadqiq etiladi. Mavzuning dolzarbligi ko'p tilli ta'lim sharoitida til o'zlashtirish samaradorligi o'rganuvchining til hodisalarini qiyoslash, o'xshashlik va tafovutlarni aniqlash hamda analogiya qurish qobiliyati bilan bevosita bog'liqligida namoyon bo'ladi. Tadqiqotning maqsadi til darslarida komparativ tafakkurni shakllantirish modellarini nazariy asoslash, tasniflash va ularning samaradorligini pedagogik tajriba orqali tekshirishdan iborat. Tadqiqot aralash metodologiyaga tayanadi: nazariy tahlil va modellashtirish hamda nazorat va tajriba guruhleri ishtirokidagi pedagogik eksperiment uyg'unlashtirilgan. Natijada komparativ tafakkurni shakllantirishning besh pedagogik modeli (kontrastiv-struktur, konseptual-semantik, matn-qiyosiy, lingvokulturologik va integrativ-kognitiv) ajratildi hamda komparativ tafakkurning komponentlari va darajalari tasnifi ishlab chiqildi. Eksperimental ma'lumotlar integrativ-kognitiv modelga asoslangan ta'lim o'rganuvchilarda qiyosiy tafakkur darajasini statistik jihatdan ishonchli ravishda oshirishini ko'rsatdi. Maqolaning amaliy ahamiyati olingan modellardan til o'quv dasturlari, darsliklar va o'qituvchilar malakasini oshirishda foydalanish imkoniyatida ko'rinadi.

Kalit so'zlar: komparativ tafakkur, qiyosiy tahlil, til ta'limi, kontrastiv lingvistika, metalingvistik ong, kognitiv pedagogika, ko'p tillilik, pedagogik model.

Abstract: The article offers a theoretical and experimental investigation of pedagogical models for forming comparative thinking in language lessons. The relevance of the topic lies in the fact that, under conditions of multilingual education, the effectiveness of language acquisition is directly connected with the learner's ability to compare linguistic phenomena, to identify similarities and differences, and to construct analogies. The aim of the study is to substantiate and classify models for forming comparative thinking in language lessons and to verify their effectiveness through a pedagogical experiment. The research relies on a mixed methodology that combines theoretical analysis and modelling with a quasi-experimental design involving control and experimental groups. As a result, five pedagogical models (contrastive-structural, conceptual-semantic, text-comparative, linguocultural, and integrative-cognitive) were distinguished, and a classification of the components and levels of comparative thinking was elaborated. The experimental data demonstrated that instruction based on the integrative-cognitive model significantly raised the level of comparative thinking among learners. The practical value of the article consists in the applicability of the proposed models to the design of language curricula, textbooks, and teacher-training programmes.

Key words: comparative thinking, contrastive analysis, language education, contrastive linguistics, metalinguistic awareness, cognitive pedagogy, multilingualism, pedagogical model.

Аннотация: В статье представлен теоретический и экспериментальный анализ педагогических моделей формирования сравнительного мышления на уроках языка. Актуальность темы обусловлена тем, что в условиях многоязычного образования эффективность овладения языком напрямую связана со способностью обучающегося сопоставлять языковые явления, выявлять сходства и различия и выстраивать аналогии. Цель исследования состоит в теоретическом обосновании и классификации моделей формирования сравнительного мышления на уроках языка, а также в проверке их эффективности посредством педагогического эксперимента. Исследование опирается на смешанную методологию, сочетающую теоретический анализ и моделирование с квазиэкспериментальным планом с участием контрольной и экспериментальной групп. В результате выделены пять педагогических моделей (контрастивно-структурная, концептуально-семантическая, текстово-сопоставительная, лингвокультурологическая и интегративно-когнитивная) и разработана классификация компонентов и уровней сравнительного мышления. Экспериментальные данные показали, что обучение на основе интегративно-когнитивной модели статистически значимо повышает уровень сравнительного мышления обучающихся. Практическая значимость статьи заключается в возможности использования предложенных моделей при разработке языковых учебных программ, учебников и программ повышения квалификации преподавателей.

Ключевые слова: сравнительное мышление, сопоставительный анализ, языковое образование, контрастивная лингвистика, металингвистическое сознание, когнитивная педагогика, многоязычие, педагогическая модель.

KIRISH

Zamonaviy til ta'limi insonning bir necha tilni baravar o'zlashtirishi tabiiy holatga aylangan davrda rivojlanmoqda. Globallashuv, xalqaro aloqalarning kengayishi va ta'lim tizimlarining ko'p tillilikka yo'naltirilishi tilni o'rganishni alohida, izolyatsiyalangan jarayon sifatida emas, balki o'rganuvchining ona tili va boshqa tillar bilan doimiy qiyoslashda kechadigan kognitiv faoliyat sifatida ko'rishni taqozo etadi. Yevropa kengashining til kompetensiyalarini baholash bo'yicha yangilangan tavsiyalarida plurilingvistik va plurikultural kompetensiya alohida ajratilib, o'rganuvchining turli til va madaniyatlarni o'zaro bog'lash, qiyoslash va ular o'rtasida vositachilik qilish qobiliyati ta'limning asosiy maqsadlaridan biri sifatida belgilangan ^[3, 98–114]. Bu yondashuv til darsida qiyoslash faoliyatini tasodifiy usul darajasidan ko'tarib, uni maqsadli shakllantiriladigan tafakkur turi sifatida ko'rishni dolzarblashtiradi.

Komparativ tafakkur deganda biz til hodisalarini, til birliklarini, matnlarni va madaniy tushunchalarni o'zaro qiyoslash, ular o'rtasidagi o'xshashlik va tafovutlarni aniqlash hamda analogiya va qarama-qarshiliklar asosida xulosa chiqarish bilan bog'liq yuksak tartibli aqliy faoliyatni tushunamiz. Ta'lim psixologiyasida qiyoslash bilish jarayonining markaziy operatsiyalaridan biri hisoblanadi; mashhur taksonomiyada u tahlil bosqichiga, ya'ni materialni tarkibiy qismlarga ajratib, ular o'rtasidagi munosabatlarni aniqlashga taalluqli bo'lgan yuqori darajadagi kognitiv ko'nikma sifatida tavsiflanadi ^[1]. Demak, til darsida qiyoslashni rivojlantirish faqat lingvistik vazifa emas, balki o'rganuvchining umumiy intellektual rivojlanishiga xizmat qiladigan pedagogik vazifa hamdir.

Komparativ tafakkurning ahamiyati til ta'limi doirasidan ham tashqariga chiqadi. Qiyoslash esa aynan shunday ko'nikmalarning o'zagini tashkil etadi: u tanqidiy va ijodiy tafakkur uchun zaruriy shartdir. Til darsi bu jihatdan alohida imkoniyatga ega, chunki til materialini qiyoslash uchun nihoyatda boy va xilma-xil zamin yaratadi. Demak, til darslarida komparativ tafakkurni rivojlantirish bir vaqtning o'zida ikki maqsadga - tilni chuqurroq o'zlashtirish va umumiy intellektual qobiliyatlarni shakllantirish maqsadlariga - xizmat qiladi. Bu ikki yoqlama samara mavzuning dolzarbligini yanada kuchaytiradi va uni zamonaviy ta'lim talablari bilan bevosita bog'laydi.

Qiyoslash bilish nazariyasida tasodifiy emas, balki markaziy o'rin tutadi. Falsafiy va psixologik an'anada aynan qiyoslash tushunchalarni shakllantirish, tasniflash va umumlashtirishning asosiy mexanizmi sifatida talqin etiladi: inson biror narsani ko'pincha faqat uni boshqa narsalardan farqlash va ularga o'xshatish orqali anglaydi. Til o'rganishda bu qonuniyat alohida ahamiyat kasb etadi, chunki til birligining ma'nosi ko'p jihatdan tizim ichidagi oppozitsiyalar, ya'ni uning boshqa birliklardan farqi orqali belgilanadi. Demak, o'rganuvchi yangi til hodisasini o'zlashtirar ekan, u ongli yoki ongsiz ravishda uni allaqachon ma'lum hodisalar bilan qiyoslaydi. Ana shu tabiiy kognitiv jarayonni pedagogik jihatdan boshqarish va yo'naltirish komparativ tafakkurni shakllantirishning mohiyatini tashkil etadi. Shu bois qiyosiy tafakkur til ta'limida sun'iy kiritilgan element emas, balki bilish jarayonining o'zidan kelib chiqadigan tabiiy ehtiyojdir.

O'zbekiston ta'lim tizimida ushbu masala alohida ahamiyat kasb etadi. Mamlakatda amalga oshirilayotgan til siyosati doirasida o'rganuvchilar ona tili bilan bir qatorda bir yoki bir necha chet tilni o'zlashtiradilar; ko'pchilik uchun bu o'zbek, rus va ingliz tillarining o'zaro ta'siri sharoitidagi ta'limni anglatadi. Bunday ko'p tilli muhitda tillarni bir-biridan butunlay ajratgan holda o'rgatish samarasiz, hatto sun'iy bo'lib qoladi, chunki o'rganuvchi ongida tillar baribir o'zaro taqqoslanadi. Demak, eng maqbul yo'l bu taqqoslashni inkor etish yoki e'tibordan chetda qoldirish emas, balki uni ongli, maqsadli pedagogik jarayonga aylantirishdir. Komparativ tafakkurni shakllantirish ana shu obyektiv ehtiyojga javob beradi va ko'p tilli ta'limning tabiiy kognitiv mexanizmini pedagogik resursga aylantiradi.

Shu bilan birga, til o'qitish amaliyotida qiyoslash ko'pincha tizimsiz, intuitiv tarzda qo'llaniladi. O'qituvchilar tarjima, grammatik tushuntirish yoki xatolarni tahlil qilish chog'ida ona tili va o'rganilayotgan til o'rtasidagi farqlarga vaqti-vaqti bilan murojaat qiladilar, biroq bu murojaatlar ko'pincha yaxlit nazariy asosga ega bo'lmaydi va o'rganuvchida qiyosiy tafakkurni izchil shakllantirishga yo'naltirilmaydi. Natijada qiyoslash o'qitish jarayonining tasodifiy, ikkinchi darajali unsuriga aylanib qoladi, holbuki u maqsadli shakllantiriladigan kompetensiya bo'lishi mumkin.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Ilmiy adabiyotni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, mavzuning ayrim jihatlari yetarlicha o'rganilgan, ammo yaxlit yondashuv hali shakllanmagan. Bir tomondan, kontrastiv lingvistik doirasida tillarni qiyosiy tahlil qilishning boy metodologiyasi ishlab chiqilgan ^[11; 8], til ko'chishi va tillararo ta'sir nazariyasi rivojlangan ^[12; 13, 209–231].

Mavjud tadqiqotlarning aksariyati yo sof lingvistik - tillarni qiyosiy tavsiflashga, yo umumdidaktik - tafakkurni rivojlantirishga yo'naltirilgan bo'lib, bu ikki yo'nalish ko'pincha bir-biridan ajralgan holda qolgan. Tillarni qiyosiy o'rganish nazariyasi qiyoslashning lingvistik mexanizmini ochib bergani holda, uni o'rganuvchi tafakkurini rivojlantirishning pedagogik vositasiga aylantirish masalasini yetarlicha ishlab chiqmagan. Aksincha, tafakkurni rivojlantirishga oid pedagogik tadqiqotlar til materialining o'ziga xosligini, qiyoslashning aynan lingvistik sathda

kechishini chuqur hisobga olmagan. Natijada bu ikki sohani bog'lovchi, ya'ni til materiali asosida tafakkurni shakllantirishning yaxlit modelini taklif etuvchi tadqiqotlar kam bo'lib qolgan.

Tadqiqotning maqsadi til darslarida komparativ tafakkurni shakllantirishning pedagogik modellarini nazariy jihatdan asoslash, tasniflash va ularning samaradorligini pedagogik tajriba orqali tekshirishdir. Ushbu maqsaddan kelib chiqib quyidagi vazifalar belgilandi:

- *birinchidan*, komparativ tafakkur tushunchasining lingvodidaktik mohiyatini aniqlash;
- *ikkinchidan*, til darslarida qiyosiy tafakkurni shakllantirish modellarini ajratish va tasniflash;
- *uchinchidan*, qiyosiy tafakkurning tarkibiy komponentlari hamda namoyon bo'lish darajalarini belgilash;
- *to'rtinchidan*, ishlab chiqilgan modellarning amaliy samaradorligini eksperimental tekshirish.

Tadqiqotning ishchi farazi quyidagicha: agar til darslarida qiyoslash faoliyati tasodifiy usuldan maqsadli, tizimli model asosida tashkil etilsa va bunda ona tili hamda bir necha chet til materiali ongli ravishda qiyoslansa, o'rganuvchilarda komparativ tafakkur darajasi sezilarli va statistik jihatdan ishonchli ravishda oshadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot aralash (kombinatsiyalashgan) metodologiyaga asoslangan bo'lib, unda sifatga yo'naltirilgan nazariy-tahliliy yondashuv miqdoriy kvazi-eksperimental dizayn bilan uyg'unlashtirildi. Birinchi bosqichda nazariy tahlil va modellashtirish metodi yordamida komparativ tafakkurni shakllantirish modellari ishlab chiqildi va tasniflandi. Ikkinchi bosqichda ushbu modellarning amaliy samaradorligini aniqlash maqsadida nazorat va tajriba guruhlarini ishtirokidagi pedagogik eksperiment o'tkazildi. Eksperiment tuzilishi tajribadan oldingi va keyingi o'lchovlarni (pretest–posttest) hamda guruhlararo qiyoslashni nazarda tutdi, bu esa olingan natijalarning ishonchligini ta'minlashga xizmat qildi.

Eksperimentda oliy ta'lim muassasasining ingliz filologiyasi yo'nalishi ikkinchi bosqich talabalari ishtirok etdi. Jami 64 nafar talaba dastlabki test natijalari bo'yicha boshlang'ich darajasi taqqoslanadigan ikki guruhga ajratildi: tajriba guruhi ($n = 32$) va nazorat guruhi ($n = 32$). Ishtirokchilar uch til - ona tili (o'zbek), birinchi chet til (ingliz) va ikkinchi chet til (rus) - bilan ishlash tajribasiga ega bo'lib, bu ko'p tilli qiyoslash uchun zarur lingvistik zamin yaratdi. Tajriba guruhida ta'lim integrativ-kognitiv model asosida, nazorat guruhida esa an'anaviy, qiyoslash unsurlari tizimsiz qo'llaniladigan metodika asosida tashkil etildi.

Eksperiment uchun maxsus qiyosiy topshiriqlar majmuasi ishlab chiqildi. Majmua tarkibiga uch tildagi fonetik, grammatik va leksik hodisalarni qiyoslash mashqlari, ko'p ma'noli so'zlar va frazeologik birliklarning tillararo mosligini aniqlash topshiriqlari hamda turli tillardagi parallel matnlarni qiyoslash vazifalari kiritildi. Topshiriqlar o'rganuvchidan nafaqat farqlarni qayd etishni, balki ularning sabablarini izohlash va umumlashma xulosa chiqarishni talab qildi. Tadqiqotda quyidagi metodlar qo'llanildi: nazariy adabiyotni tahlil qilish va umumlashtirish; modellashtirish; pedagogik kuzatish; tahliliy-qiyosiy metod; pedagogik eksperiment; testlash; hamda olingan ma'lumotlarni statistik qayta ishlash.

Eksperiment bir o'quv semestri davomida o'tkazildi. Tajriba guruhida har bir mavzu integrativ-kognitiv model talablariga muvofiq tashkil etilib, yangi til hodisasi albatta ona tili va ikkinchi chet til materiali bilan qiyoslab o'rganildi. Dastlab o'rganuvchilar yo'naltiruvchi savollar yordamida o'xshashlik va farqlarni aniqladilar, so'ngra bu farqlarning sabablarini muhokama qildilar va nihoyat mustaqil umumlashma xulosalar chiqardilar. Nazorat guruhida esa ayni shu mavzular an'anaviy tarzda, asosan bir til doirasida o'rganildi. Ikkala guruhda o'quv soatlari hajmi va o'rganilgan mavzular bir xil bo'lib, faqat metodik yondashuv farq qildi; bu shart eksperiment natijalariga faqat qiyosiy yondashuv ta'sir qilishini, boshqa omillar emasligini ta'minlashga xizmat qildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Nazariy tahlil natijasida til darslarida komparativ tafakkurni shakllantirishning besh asosiy pedagogik modeli ajratildi. Bu modellar bir-biridan qiyoslash predmeti, nazariy asosi va pedagogik yo'nalishi bilan farqlanadi, biroq amalda ular bir-birini to'ldiradi. Quyidagi jadvalda har bir model qisqacha tavsiflangan (1-jadval).

1-jadval: Til darslarida komparativ tafakkurni shakllantirish modellari

Model	Nazariy asosi	Pedagogik yo'nalishi (qiyoslash predmeti)	Xarakterli topshiriq turi
Kontrastiv-struktur	Kontrastiv lingvistika; tillararo ta'sir nazariyasi [11; 8]	Ona tili va chet til fonetikasi, grammatikasi, leksikasini struktur qiyoslash	Til birliklarini juftlab solishtirish, farqlarni jadvashtirish
Konseptual-semantik	Kognitiv semantika; konseptual tahlil	Tillardagi tushuncha, ma'no maydoni va konseptlarni qiyoslash	Ma'no qirralarini taqqoslash, semantik kartalar tuzish

Model	Nazariy asosi	Pedagogik yo'nalishi (qiyoslash predmeti)	Xarakterli topshiriq turi
Matn-qiyosiy	Matn lingvistikasi; diskurs tahlili	Turli tillardagi parallel matnlar, janr va uslublarni qiyoslash	Parallel matnlarni tahlil qilish, tarjimalarni qiyoslash
Lingvokulturologik	Lingvokulturologiya; madaniyatlararo kompetensiya [2; 10]	Madaniy konsept, realiya va idiomalarni tillararo qiyoslash	Madaniy farqlarni izohlash, frazeologik qiyoslash
Integrativ-kognitiv	Metalingvistik ong nazariyasi; ko'p tillilik [9, 15-56; 7]	Yuqoridagi barcha sathlarni uyg'unlashtirib, metalingvistik ongni rivojlantirish	Ko'p tilli kompleks loyiha va tadqiqiy topshiriqlar

Jadvaldan ko'rinadiki, dastlabki to'rt model qiyoslashning muayyan sathiga - struktur, semantik, matn yoki madaniy sathga - yo'naltirilgan bo'lsa, beshinchi, integrativ-kognitiv model ularning barchasini yagona tizimda birlashtiradi. Bu modelning o'ziga xosligi shundaki, u qiyoslashni alohida mashq sifatida emas, balki o'rganuvchining til haqidagi ongli, refleksiv tasavvurini - metalingvistik ongini - rivojlantirishning vositasi sifatida ko'radi. Aynan shu jihat uni eng istiqbolli model sifatida ajratib turadi va tajriba guruhida sinovdan o'tkazish uchun asos bo'ldi.

Konseptual-semantik model qiyoslashni til birliklarining tashqi shaklidan ma'no sathiga ko'chiradi. Bu modelda o'rganuvchi turli tillardagi so'zlarning ma'no qirralari, ko'p ma'nolilik chegaralari va konseptual mazmunini qiyoslaydi. Masalan, o'zbekcha "ko'ngil", inglizcha "heart/mind" va ruscha "душа/сердце" so'zlari o'rtasidagi ma'no mosligi va tafovutlari tahlil qilinadi. Bunday qiyoslash so'zlarning bir tildan boshqasiga to'g'ridan to'g'ri mos kelmasligini, har bir til voqelikni o'ziga xos tarzda bo'laklashini ko'rsatadi. Model o'rganuvchida ma'no nozikliklariga sezgirlikni rivojlantiradi va tilni shunchaki belgilar tizimi emas, balki dunyoni konseptualashtirish usuli sifatida anglashga yo'naltiradi.

Integrativ-kognitiv model yuqorida tavsiflangan to'rt modelni yagona tizimda birlashtiradi va ularni o'rganuvchining metalingvistik ongini rivojlantirish maqsadiga bo'ysundiradi. Bu modelda qiyoslash struktur, semantik, matn va madaniy sathlarda baravar olib boriladi, biroq ularning har biri alohida emas, balki bir-biri bilan bog'liq holda tatbiq etiladi. Modelning markaziy g'oyasi shundaki, bir necha tilni qiyoslash jarayonida o'rganuvchi til haqidagi umumlashgan, mavhum tasavvurlarni shakllantiradi - u tillarning yakka hodisalaridan til tizimining umumiy qonuniyatlariga ko'tariladi. Aynan shu modelning eksperimental sinovi eng yuqori samaradorlikni ko'rsatdi, chunki u qiyoslashni mexanik mashqdan o'rganuvchining faol, refleksiv bilish faoliyatiga aylantiradi.

Tadqiqot davomida komparativ tafakkurning tarkibiy tuzilishi aniqlandi. U bir-biri bilan bog'liq to'rt komponentdan iborat: o'xshashliklarni aniqlash, tafovutlarni aniqlash, analogiya va sababiy aloqadorlik o'rnatish hamda qiyoslash asosida mustaqil umumlashma xulosa chiqarish. Ushbu komponentlarning namoyon bo'lishiga ko'ra qiyosiy tafakkurning uch darajasi farqlandi. Reproductiv darajada o'rganuvchi faqat tayyor ko'rsatma asosida yaqqol o'xshashlik va farqlarni qayd etadi. Produktiv darajada u farqlarning sabablarini mustaqil izohlay oladi va qiyoslashni yangi material asosida amalga oshira oladi. Kreativ darajada esa o'rganuvchi qiyoslash natijalarini umumlashtirib, til hodisalari orasidagi tizimiy bog'lanishlar haqida mustaqil xulosa chiqaradi va bu bilimni amaliy faoliyatga ko'chira oladi.

Mazkur komponentlar va darajalar o'rtasida ierarxik bog'liqlik mavjud. Quyi komponentlar - o'xshashlik va farqlarni aniqlash - yuqori komponentlar uchun zamin yaratadi: analogiya o'rnatish va umumlashma xulosa chiqarish faqat dastlabki tahlil bajarilgandan keyin mumkin bo'ladi. Shuningdek, darajalar o'rtasidagi o'tish bosqichma-bosqich kechadi: o'rganuvchi avval tayyor namuna asosida qiyoslashni o'zlashtiradi, so'ngra uni mustaqil bajarishga, nihoyat ijodiy umumlashtirishga o'tadi.

Qiyosiy tafakkurning rivojlanishi ayniqsa aniq topshiriqlar misolida ko'zga tashlandi. Masalan, o'zbek, ingliz va rus tillarida zamon kategoriyasini qiyoslagan tajriba guruhi ishtirokchilari dastlab asosan shakliy farqlarni qo'shimcha yoki yordamchi fe'llarning mavjudligini - qayd etgan bo'lsalar, eksperiment so'ngida ular bu farqlar ortidagi tizimiy mantiqni, har bir tilning zamoni ifodalashdagi o'ziga xos strategiyasini izohlay oldilar. Xuddi shunday, frazeologik birliklarni qiyoslashda ham o'rganuvchilar so'zma-so'z tarjima mumkin emasligini anglashdan ularning madaniy asoslarini tushuntirishga o'tdilar. Bunday sifat o'zgarishi miqdoriy ko'rsatkichlar bilan birgalikda integrativ-kognitiv model o'rganuvchini nafaqat faktlarni qiyoslashga, balki til tizimlari haqida mushohada yuritishga o'rgatganini ko'rsatadi.

Olingan natijalar komparativ tafakkurni til darsida maqsadli shakllantirish mumkin va zarur ekanligini tasdiqlaydi. Integrativ-kognitiv modelning ustunligini, fikrimizcha, uning metalingvistik ongni faollashtirishi bilan izohlash mumkin. O'rganuvchi bir vaqtning o'zida uch til materialini qiyoslaganda, u har bir tilning birligini boshqa tillar fonida ko'radi va shu tariqa til hodisasini avtomatik qabul qilishdan uni ongli tahlil qilishga o'tadi. Bu jarayon til haqidagi bilimni faqat o'zlashtirish obyekti emas, balki mushohada predmetiga aylantiradi.

Tadqiqot natijalarini mavjud ilmiy an'ana bilan qiyoslash ularning o'rnini aniqlashtiradi. Kontrastiv lingvistik asoschilari tillarni qiyosiy o'rganishni avvalo xatolarni bashorat qilish vositasi sifatida ko'rgan edilar (Lado, 1957; Fries asarlaridan kelib chiqqan an'ana). Bizning yondashuvimiz esa qiyoslashni xatolarni oldini olish vositasidangina iborat deb bilmaydi, balki uni o'rganuvchining kognitiv rivojlanishiga xizmat qiluvchi maqsad sifatida talqin etadi. Bu jihatdan tadqiqot kontrastiv tahlilning an'anaviy talqinini kengaytiradi va uni zamonaviy kognitiv pedagogika doirasiga olib kiradi.

Tadqiqot natijalari L. S. Vigotskiyning bilish jarayonida vositachilik va yaqin rivojlanish zonasi haqidagi g'oyalari bilan ham uyg'unlashadi^[14]. Qiyoslash topshiriqlari o'rganuvchini mustaqil bajara olmaydigan, ammo ko'mak bilan uddalaydigan vazifalar sari yo'naltiradi va shu tariqa rivojlanishni rag'batlantiradi.

Tadqiqot natijalari qiyoslashning umumkognitiv samarasi haqidagi zamonaviy tasavvurlarni ham tasdiqlaydi. Ikki yoki undan ortiq obyektни yonma-yon qo'yish o'rganuvchini ularning har birini alohida ko'rganda sezilmaydigan belgilarni payqashga undaydi; qiyoslash, shu ma'noda, idrokni o'tkirlashtiradigan kognitiv vositadir. Ona tilining muayyan grammatik xususiyati ko'pincha aynan chet til bilan qiyoslanganda anglab yetiladi. Shu tariqa qiyoslash bir vaqtning o'zida ham chet tilni, ham ona tilini chuqurroq anglashga xizmat qiladi va bu ikki yo'nalishli samara integrativ modelning kognitiv qimmatini yanada oshiradi.

Aytib o'tilgan natijalar til ko'chishi (transfer) hodisasiga yangicha pedagogik munosabatni ham asoslaydi. An'anaviy yondashuvda ona tilining ta'siri ko'pincha salbiy hodisa - xatolar manbai sifatida baholangan^[11: 8]. Komparativ yondashuv esa bu ta'sirni inkor etib bo'lmaydigan, ammo ongli boshqarilishi mumkin bo'lgan resurs sifatida ko'radi: tillar o'rtasidagi farqlar oldindan, ochiq muhokama qilinganda, o'rganuvchi ularni avtomatik xatoga emas, balki ongli farqlashga aylantiradi. Shu ma'noda maqsadli qiyoslash til ko'chishining salbiy oqibatlarini kamaytirib, ijobiy ko'chish imkoniyatlarini kuchaytiradi. Bu jihat tadqiqotning kontrastiv tahlil an'anasiga qo'shgan muhim nazariy tuzatishlaridan biridir.

Tadqiqotning ilmiy ahamiyati uning kontrastiv lingvistik, kognitiv pedagogika va ko'p tillilik nazariyasini yagona lingvodidaktik tizimda birlashtirgan modellar tasnifini taklif etganida ko'rinadi. Shu bilan birga, tadqiqotning ayrim cheklovlarini e'tirof etish lozim. Eksperiment bitta oliy ta'lim muassasasining cheklangan tanlovida o'tkazildi, shu bois natijalarni umumlashtirishda ehtiyotkorlik talab etiladi. Kelgusi tadqiqotlarda tanlovni kengaytirish, turli yosh va ta'lim bosqichlarida, shuningdek, uzoq muddatli kuzatuv asosida modellar samaradorligini tekshirish maqsadga muvofiqdir.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot til darslarida komparativ tafakkurni shakllantirish maqsadli, tizimli va o'lchanadigan pedagogik jarayon ekanligini ko'rsatdi. Nazariy tahlil natijasida qiyosiy tafakkurni shakllantirishning besh modeli - kontrastiv-struktur, konseptual-semantik, matn-qiyosiy, lingvokulturologik va integrativ-kognitiv modellar – ajratildi va tasniflandi. Komparativ tafakkurning to'rt komponenti hamda uch darajasi belgilandi, bu esa uni baholash uchun aniq mezoniy asos yaratdi. Eksperimental tekshiruv integrativ-kognitiv modelga asoslangan ta'lim o'rganuvchilarda qiyosiy tafakkur darajasini statistik jihatdan ishonchli ravishda oshirishini tasdiqladi.

Tadqiqotning amaliy ahamiyati shundaki, taklif etilgan modellardan til o'quv dasturlari va darsliklarini ishlab chiqishda, qiyosiy topshiriqlar majmualarini tuzishda hamda o'qituvchilar malakasini oshirishda foydalanish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Bloom, B. S. (1956). Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals. Handbook I: Cognitive domain. New York: Longmans, Green.
2. Byram, M. (1997). Teaching and assessing intercultural communicative competence. Clevedon: Multilingual Matters.
3. Council of Europe. (2020). Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment – Companion volume. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
4. Ellis, R. (2008). The study of second language acquisition (2nd ed.). Oxford: Oxford University Press.
5. Hawkins, E. (1984). Awareness of language: An introduction. Cambridge: Cambridge University Press.
6. James, C. (1980). Contrastive analysis. London: Longman.
7. Jessner, U. (2008). Teaching third languages: Findings, trends and challenges. Language Teaching, 41(1), 15–56.
8. Kramsch, C. (1993). Context and culture in language teaching. Oxford: Oxford University Press.
9. Lado, R. (1957). Linguistics across cultures: Applied linguistics for language teachers. Ann Arbor: University of Michigan Press.
10. Odlin, T. (1989). Language transfer: Cross-linguistic influence in language learning. Cambridge: Cambridge University Press.
11. Selinker, L. (1972). Interlanguage. International Review of Applied Linguistics in Language Teaching, 10(3), 209–231.
12. Vygotky, L. S. (1978). Mind in society: The development of higher psychological processes. Cambridge, MA: Harvard University Press.
13. Щерба, Л. В. (1974). Преподавание языков в школе: Общие вопросы методики. Москва: Высшая школа.
14. Jalolov, J. J. (2012). Chet til o'qitish metodikasi. Toshkent: O'qituvchi.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №6(6)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzirimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.